SZEMLE

Híradás a tanító- és tanárképzés műhelyéből

BALÁZSI ZOLTÁNNÉ
Sárospatak

AZ „OLVASÁSISMERET — OLVASÓSZOLGÁLAT" TANTÁRGY SZEMINÁRIUMI FOGLALKOZÁSAIN ALKALMAZOTT MÓDSZEREIM

A jelenleg érvényben lévő országos tanítóképző főiskolai tanterv több vonatkozásban, de különösen az „Olvasásismeret — Olvasószolgálat" tárgy tekintetében eltér a Sárospatakon 1985-ben kísérleti jelleggel bevezetett, s kisebb módosításokkal azóta alkalmazott helyi tantervtől. Erre „A tanítóképzés tantervi irányelvei" (Bp., Műv. Min., 87, 5. p.) lehetőséget biztosítanak. A mi tantervünk tantárgyi blokkal építkezik. Az „Olvasó- és olvasásismeret—Olvasószolgálat" tantárgyi blokk félévenkénti lebontása az alábbi:

II. félév 1/0 Olvasásszociológia—olvasáspedagógia—olvasáslélektan.
III. félév 1/0 Gyermekolvasó-szolgálat módszertana.
III. félév 0/2 A gyermekekkel való könyvtári foglalkozások módszerei.
IV. félév 1/0 Felnőttolvasó-szolgálat módszertana.
IV. félév 0/2 A felnőttekkel való könyvtári foglalkozások módszerei.
VI. félév 0/2 A klubnapközis foglalkozások módszertana és gyakorlata.

Mindannyian tudjuk, hogy egy olyan erősen gyakorlatias foglalkozásra, mint a könyvtárosság, nem lehet csak előadások formájában felkészíteni. Az elméleti ismeretek elsajátíttatása mellett tantervi és tantárgyi követelmény kell, hogy legyen az olvasószolgálati munka gyakorlatával való megismertetés, annál is inkább, mivel a „Tanítóképző főiskolák könyvtári szakkollégiumának tantárgyi követelményei, óra- és vizsgaterve" című, 1986-ban megjelent dokumentumban a könyvtárosképzés célja így van meghatározva:

Célunk:

„olyan könyvtárosok képzése, akik ... irodalmi műveltségükre építve a megfelelő könyvtáriszakmai ismeretek birtokában képesek a lakosság kulturális alapellátását szolgáló (iskolai könyvtárak, általános nevelési központok könyvtárai, gyermekkönyvtárak és egyéb közművelődési könyvtárak) könyvtárosi feladatainak ellátására... Alkalmasak az iskolában folyó nevelő-oktató tevékenység korszerű segítésére, a felnőttek és gyermekek önálló ismeretszerzésének, önművelésének irányítására." Szemináriumi foglalkozásainkhoz „keret jelleget" biztosít, hogy minden könyvtár-szakkollégiumi főiskolai hallgató a II. félév elején egy gyakorló iskolai 2. osztályos, úgynevezett „tanulópár"-t alkot. Természetesen a párokat nem elsősorban a közös tanulás, hanem egymás — de elsősorban a gyermekek — jobb, alaposabb, reálisabb megismerése céljából szervezzük.

Napjainkban egyre több szó esik az önmegvalósításról, az önkibontakoztatásról. Ugyanakkor kevés gyerek jut sikerélményhez e téren. Az önmegvalósítás legnagyobb gátja az, hogy nem ismerik a gyerekek eléggé önmagukat. Feladatunk, egészséges önelfogadású, önmagukban bízó, képességeiknek és adottságaiknak megfelelően teljesíteni tudó gyerekeket nevelnünk. Olyanokat, akik eléggé ismerik önmagukat ahhoz, hogy biztonsággal el tudják dönteni, hol kezdődik és hol ér véget képességeik határa, milyen lehetőséggekkel kell élniök, milyen korlátokkal kell szembenézniök. Ebben kívánunk — lehetőségeinkhez mérten — segíteni a gyermekeknek a „tanulópári" keretben, az alábbi módon:

II. félév:

— a párok úgy szerveződnek, hogy a gyerekek választanak a főiskolai hallgatók közül párszimpátia alapján,
— több *közös beszélgetés, közös játék során* a hallgatók igyekeznek képet alkotni a gyermekek érdeklődési köréről, igényeiről, ízléséről, olvasáselményeiről, olvasási szokásairól, az olvasás gyakoriságáról, családtagjairól, környezetéről, iskolai előmeneteléről, tantárgyakkal kapcsolatos nehézségeiről, fantáziakészségéről stb.
— *családlátogatás keretében* meggyőződnek az addig — a gyermektől — begyűjtött információk helyességéről, s kiegészítik a gyermekről szerzett ismereteiket a szülők véleményével és a látottakkal,
— ezen ismeretek birtokában kezdődik el a konkrét vizsgálódás.

Első feladatként a hallgatók dolgozatot íratnak a gyerekekkel: „Ha én varázsló volnék..." címmel, azaz: ha rajtad múlna, mit változtatnál otthoni, iskolai és napközis életeden?

Második feladat: „Kik a magányosak és kik a közkedveltek osztályodban, napközis csoportodban? Miben látod a magányosság, illetve a népszerűség okát?" A hallgató dönti el, hogy írásban vagy beszélgetés formájában kér választ a gyerektől.

Harmadik feladat: Írassák le a gyerekekkel, melyik tantárgyat nem szeretik, és miért? A hallgató feladata: tervezze meg, hogyan lehetne a gyerekek érdeklődését felkelteni e tantárgy iránt!

Negyedik feladat: a hallgató végezzen folyamatosan megfigyeléseket arra vonatkozóan, milyen saját maguk által kitalált játékot játszanak legszívesebben és leggyakrabban a gyerekek.

Ötödik feladat: a hallgató választassa ki a gyerekekkel a napközis csoport foglalkozási tervéből azt a foglalkozást, azt a szabadidős tevékenységeket, amelyen, amelyekben legszívesebben részt venne a gyerek.

Hatodik feladat: „Kedves mesehőseim — kedvelt olvasmányaim" címmel írjanak dolgozatot a gyerekek. Rajzolják le „legkedvesebb mesehősüket vagy olvasmányélményüket".

Záró feladat: a hallgató készítsen szemináriumi dolgozatot: *„Az életmód, a környezet, a személyiségjegyek és az olvasási kultúra, valamint az olvasmányélmények befogadásának összefüggései"* címmel, a félév során gyűjtött tapasztalatok, ismeretek elemző feldolgozásával. Órakeretben megbeszéljük a félév tapasztalatait: problémákat, nehézségeket, eredményeket — konkrét személyhez kötötten.

III. félév:

— A hallgató az előző félévben szerzett ismeretek birtokában 1 tanítási évre szóló, annotált *Olvasói tervet* készít „tanulópárja" részére. Alkalmat keres arra, hogy a gyermek olvasmányélményeiről beszélgethessenek. Ha lehetőség van rá, moziba, gyermekszínházi előadásra viszi, megbeszélik a könyv és a film, vagy színház nyújtotta élmény különbözőségeit. A lehetőségekhez mérten közösen vesznek részt író-olvasó találkozókon.

IV. félév:

— Ez a közös munka a IV. félévben is folytatódik,

VI. félév:

— majd a VI. félévben *Önismereti játékokkal, képességfejlesztő foglalkozásokkal* ér véget.

— A hallgató feladata: a klubnapközis kísérletbe bevont gyermekekkel végzett érdeklődésvizsgálat eredményeinek figyelembevételével (felhasználva a könyvtári gyakorlatok során szerzett ez irányú tapasztalatokat is!) *Klubterv készítése* (a gyermekek megismert érdeklődési köreinek megfelelően, többféle klub szervezése indokolt az adott napközis csoportban!), és az egyes *működtetendő klubok féléves tematikájának részletes kimunkálása, s a szabadfoglalkozások lehetséges variációinak féléves feltárása.*

Klubfoglalkozások tematikái az alábbi klubok vonatkozásában készülnek általában:

— Könyvbarátklub.
— Kis zenészek klubja.
— Kis képzőművészek klubja.
— Honismereti klub.
— Ezermesterklub.
— Természetbúvárok klubja.

Szabadfoglalkozások:

— makramé (csomózás),
— batikolás,
— rajzolás-festés,
— fafaragás,
— linómetszés,
— bábkészítés,
— nyelv- és ritmusjátékok,
— sportjátékok.

A tömbösített klubnapközis gyakorlatok keretében a félév során két alkalommal egész délutánt betöltő klubnapközis programot vezetnek a hallgatók kiscsoportos beosztásban, az előzetes klubtervnek megfelelően az alábbiak szerint:

a) *Tanórára való felkészülés:*
— önálló,
— ellenőrzött,
— intenzív tanári segítséget igénylő csoportokra osztva a gyerekeket.

b) *Szabadidős tevékenység:*
— *a klubfoglalkozás:* annak a klubnak a programjából egy konkrét foglalkozás bemutatása, amely iránt a legnagyobb az érdeklődés a csoport tagjai részéről,
— *szabadfoglalkozások:* forgószínpadszerűen.

Tömbösített foglalkozásainkról videófelvételeket készítettünk, s az elemzés-értékelés során felhasználjuk. Tömbösített foglalkozásainkon az osztálytanító, a napközis tanító, a napközis munkaközösség-vezető és a gyakorló iskola igazgatóhelyettesei is részt vesznek. Kísérletképpen az Árvay József Gyakorló Általános Iskola tanulóin kívül a klubnapközis kísérletbe a Petőfi Sándor Általános Iskola tanulóit is bevontuk, mindkét helyen komoly eredményeket tapasztaltunk.

A szabadfoglalkozások vezetéséhez — a hallgatók felkészítésében — a művészeti nevelési — pedagógiai — a testnevelési tanszék oktatói segítenek munkámban.

III. félév

A gyermekekkel való könyvtári foglalkozások módszerei: szemináriumi órái délután vannak az órarendbe építve, hogy a foglalkozásokon a gyerekek részt vehessenek. Tantervileg, órarendileg heti 2 óra, a gyakorlatban azonban heti 3 óra.

1 óra: előkészítés (órarenden kívül),
1 óra: bemutatott foglalkozás,
1 óra: a látott foglalkozás elemzése.

Az előkészítés során — a forgatókönyv-tervezet alapján — a hallgatóval közösen javítjuk a forgatókönyvben megtervezett helytelen, módszertani-pedagógiai szempontból kifogásolható, a gyermekek életkori sajátosságai miatt megvalósíthatatlan elképzeléseket, különös hangsúlyt fektetve: az életkori sajátosságoknak legjobban megfelelő irodalmi-zenei-képzőművészeti anyag alkalmaztatására, az oktatási-nevelési cél- és feladatrendszer és az alkalmazandó módszerek összhangjára, valamint a foglalkozásvezető számára tervezett módszertani segédanyagok korszerűségének, s a gyerekek számára ajánlott irodalomjegyzék megfelelő voltának ellenőrzésére.

A bemutatott foglalkozás után azonnal sor kerül az elemzésre, értékelésre. Először a foglalkozásvezető mondja el, hogy: mit miért tervezett; a tervezetből mit sikerült véleménye szerint jól megvalósítani; milyen mértékben számíthatott a gyerekek cselekvő aktivitására; mit kellett menet közben a helyzetnek megfelelően módosítania, átalakítania; jól tudott-e gazdálkodni a rendelkezésére álló idővel; mit csinálna másként, ha újra tervezhetné foglalkozását stb.

Ezután az első három bemutatott foglalkozás után én értékelek, lehetőleg kritikusan, a pozitívumok és a negatívumok feltárásával. Az én értékelésem után mondják el véleményüket a látottakról-hallottakról a hallgatók. A negyedik foglalkozástól kezdődően változik a sorrend, a foglalkozásvezető után a hallgatók elemeznek, értékelnek, s én összefoglalom, ha szükséges, kiegészítem az elhangzottakat. A foglalkozás-érdemjegyet is közösen beszéljük meg, indoklással.

A közös beszélgetések a megszólalást gátló tényező leküzdésével véleményalkotásra, véleménynyilvánításra, a vitatkozás képességének kialakítására, közös gondolkodásra, a meggyőződésük melletti kitartásra szoktatnak, s arra nevelnek, hogy mindezt sértő szándék nélkül, jó indulattal, tapintatosan, meggyőződéssel és meggyőző erővel tegyék —, hiszen a későbbiek során, az olvasókkal való foglalkozások kapcsán ezek elengedhetetlenek lesznek.

Az 1989/90. tanév I. félévének szemináriumi foglalkozásterve az alábbi:

1. „Tudniillik, hogy mi illik" (dramatizált, szituációs és szerepjátékokra épülő játékos illemtan)	3—4. oszt. (összevont csoport)
2. Könyv- és könyvtárhasználati vetélkedő	4. oszt.
3. Fantáziajátékok (őszi termések felhasználásával a fantázia és a manuális készség fejlesztése céljából)	3. oszt.
4. „Szülőföldünk: Sárospatak" (rendhagyó környezetismereti óra)	4. oszt.
5. Képzeletbeli utazás Meseországban (szellemi akadályverseny)	2—3. oszt.
6. Az Ősz búcsúja, a Tél köszöntése (komplex könyvtári foglalkozás, az évszakok bemutatása az irodalomban, a zenében, a képzőművészetben)	3—4. oszt. (összevont csoport)
7. Bölcs Bagoly-vetélkedő (a sorozat tananyaghoz kapcsolódó köteteinek felhasználásával)	2—3—4. oszt. (összevont csoport)
8. Vers- és ritmusjátékok (a ritmus, a zeneiség és a mozgás összhangja)	3. oszt.
9. Zenei foglalkozás meseposztócskával: Prokofjev: Péter és a farkas	4. oszt.
10. Vetélkedő a Képes Történelem-sorozat köteteiből.	3—4. oszt. (összevont csoport)
11. Melyik könyv vagyok? (jelmezes könyvbemutató)	4. oszt.
12. „Télapó itt van..." (vidám, hangulatos klubdélután)	2—3—4. oszt. (összevont csoport)
13. Karácsonyi népszokás-felújítás.	2—3—4. oszt. (összevont csoport)

A foglalkozások témáinak, formáinak, alkalmazott módszereinek megválasztásánál figyelembe vesszük a gyakorló iskola napközis munkaközösség vezetőjének kéréseit. A gyermekcsoportokat a gyakorlati képzésért felelős általános iskolai igazgatóhelyettes osztja be, s a csoportokat a napközis nevelő kíséri át a foglalkozásokra.

A 3. félév gyakorlati követelményeihez tartozik még — a forgatókönyv-készítésen és tervezett foglalkozás megvalósításán túl — egy általános iskola *Könyvbarát szakkör 1 éves tematikájának* elkészítése a költségkihatások jelölésével, valamint kéthetes időtartamú *Történelmi játszóház programtervezete,* szabad választás alapján. A megvalósításhoz szükséges költségkihatásokat a két utóbbi feladatnál is meg kell tervezni. A költségkihatások megterveztetését a realitásérzék fejlesztése miatt tartottam szükségesnek, ugyanis az 1985—86—87. években könyvtárszak-kollégiumi hallgatóink a kötelező nyári nevelési gyakorlatot a városi úttörőelnökséggel és a városi könyvtárral közösen szervezett zenei, környezetvédelmi és általános művelődési programú olvasótáborokban teljesítették — kiscsoportvezetőkként. Sajnos, anyagi fedezet hiányában ez a gyakoroltatási lehetőség ma már nem járható út.

Az eddigiekben a gyermekekkel való foglalkozások általam alkalmazott módszereiről szóltam, a továbbiakban az olvasásismeret, illetve a felnőtt olvasószolgálat módszertanához, s ezek gyakorlati alkalmazásához kapcsolódva kívánok néhány gondolatot közölni.

A mi tantervünk a II., illetve a IV. félévekben biztosít erre lehetőséget.

II. félév: Tantervünkben az *Olvasásszociológia—olvasáspedagógia—olvasáslélektan* tantárgy előadásokkal van jelen. Mivel azonban véleményem szerint e témakör is feltétlenül megköveteli azt, hogy az elméleti ismeretnyújtáson túl, az elméleti ismereteknek a gyakorlatban történő alkalmazhatóságával, az alkalmazási területekkel, az alkalmazhatóság módszereivel, mikéntjeivel és hogyanjaival is megismertessük a hallgatókat — ezért az előadások mellett kevés számú szemináriumot is tartok, s ezeket arra használom fel, hogy a félév során elvégzendő gyakorlati feladatok megvalósításához menet közben segítséget nyújtsak, ezáltal ellenőrizve a részeredményeket, s tanácsokat, útmutatást is adva a további feladatok végzéséhez.

A II. félév gyakorlati feladatai:

1. Közösen kiválasztott mű befogadásvizsgálata az általam készített tesztlapok segítségével, s az eredmények, tapasztalatok összegezése.

2. Az életmód — a szabadidő — és a művelődési szokások összefüggésének vizsgálata, különös tekintettel arra, hol foglal helyet az olvasás az egyén szabadidős tevékenységének rendszerében, hogyan befolyásolja a kor, a nem, az iskolai végzettség, a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt hely az egyén olvasási kultúráját és az olvasott műhöz való viszonyát.

A hallgatók kétféle módszert alkalmaznak:

— kérdőíves módszert,

— mélyinterjú-módszert.

A feladatot abszolút önállóan végzik, a kérdőívet is ők állítják össze, s a magnószalagon rögzített beszélgetés kérdéssorát is ők tervezik.

Minimum 5 — maximum 10 fővel kell a vizsgálatokat elvégezniök, kritérium:

azonos foglalkozású, de eltérő korú, nemű, iskolai végzettségű csoportokkal kell dolgozniuk.

Pl. pedagógus: óvodapedagógus, tanító, ált. iskolai tanár, középiskolai tanár, főiskolai-egyetemi oktató.

IV. félév: *A felnőttekkel való könyvtári foglalkozások módszerei* szemináriumain is önálló foglalkozásokat tartanak a hallgatók. A III. félévben alkalmazott módszerektől annyiban térünk el, hogy e félévben már nincs előkészítés, azaz a tanár és a hallgatótársak is a foglalkozás során találkoznak először a tervezett és megvalósított feladattal. Különbség az is az előző félévhez viszonyítva, hogy a foglalkozásvezető értékelése után kijelölt hallgató elemez és értékel, s a foglalkozásvezető és az értékelésre kijelölt hallgató szavai fölött nyitunk vitát. Az osztályozást is az értékelő hallgató végzi, amivel lehet egyetérteni, nem egyet érteni, de nem lehet megváltoztatni.

Itt még hangsúlyosabb szerepet kap a reális, elfogulatlan bírálat, a józan értékelés. A foglalkozások növelik a hallgatók könyvismeretét, elősegítik az irodalomban való jártasságukat, tájékozottságukat, s semmi mással össze nem hasonlítható mértékben fejlesztik közösséggé válásukat, egymás segítését, egymásért, a másik sikeréért végzett önzetlen, becsületes munkavégzésüket.

A foglalkozások mellett a félév követelménye még a szemináriumi dolgozat készítése. A dolgozatok szemináriumi órakeretben felolvasásra és megvitatásra kerülnek. Az elkészítendő dolgozatok témájukban kapcsolódnak a kollokviumi tételekhez. Pl.

— Az olvasás, mint a permanens művelődés és a társadalmi mobilitás eszköze.

— Az irodalommal való találkozás lehetőségei, formái, módszerei a könyvtárak szervezésében.

— A rádió, a tv, a film és a színház szerepe az irodalmi élmény felkeltésében és elmélyítésében.

— BAZ megye irodalmi hagyományai. A könyvtár szerepe a helyi irodalmi hagyományok ápolásában, gyűjtésében, feltárásában és népszerűsítésében.

Az előadásokon és a szemináriumokon túl, tanítási órán kívüli lehetőségek egész sora segíti még az olvasószolgálati tevékenységre való felkészítést.

— TDK- és szakdolgozatok.
— Annotált ajánló bibliográfiák.
— Módszertani útmutatók.
— Tanulmányi-szakmai kirándulások.
— Alma-Máter Kör.
— Móra Könyvklub.
— Könyvbizományosi könyvárusítás.
— Könyvtárak, könyvkiadók, nyomdák látogatása — kapcsolattartás.
— Hospitálási napló vezetése.

A hivatástudatra nevelést, a szakmára való felkészítést segítik az előadók, a szemináriumok, a gyakorlatok is. A hivatástudatra nevelést gyakorlatilag bármelyik forma szolgálhatja, ugyanis lényege a felelősségérzet kialakítása. Felelősség az olvasók érdeklődési körének kiszélesítésében, az olvasói ízlés alakításában, az igények kielégítésében.

Különösen az Olvasásismeret—olvasószolgálat tárgyat segítő könyvtári gyakorlatok gyümölcsözőek a hivatástudatra nevelés tekintetében. Nemcsak azért, mert ott „élőben" foglalkozhatnak a város többi iskoláinak tanulóival is, s összehasonlításokat végezhetnek, hanem azért is, mert tapasztalhatják a pályán lévő könyvtárosok által nyújtott pozitív és negatív példákat is. Ezeket a gyakorlatot követően kielemezzük a hallgatókkal. Arra is meg szoktam kérni a gyakorlatvezető könyvtárosokat, hogy a gyakorlatukban előfordult, olvasókkal kapcsolatos problémás szituációkat ismertessék a hallgatókkal. Ilyenkor csak a problémafelvetés hangzik el, s a hallgatóknak kell megoldási javaslatot adni. Ezeket a javaslatokat egyenként megvitatjuk, s csak a végén közli a könyvtáros a saját megoldását.

Gyakran és eredményesen használom szemináriumokon Sz. Kiss Csaba: Esetgyűjtemény könyvtárosi ismeretek oktatásához című kiadványát, amelynek eseteit „szerepjátékok" és „szituációs játékok" formájában dolgozzuk fel, a tanulságok megvitatása és levonása mellett.

PETŐ ILDIKÓ
Debrecen

A „GYÓGYPEDAGÓGIA" SZAKKOLLÉGIUM GYAKORLATI KÉPZÉSÉNEK SZERVEZÉSE A TAPASZTALATOK ALAPJÁN

Az utóbbi években fokozódó kettős teher nehezedik a 6—10 évesekkel foglalkozó intézményekre és a pedagógusokra. A növekvő követelmények és a gyerekek növekvő terheltsége miatt egyre több általános iskolai gyereknél mutatkozik kisebb-nagyobb zavar, elmaradás, egy vagy több területen.

Gyakoribbá vált, hogy a különben egyenletesen és biztosan teljesítő gyermekeknek egy új ismeretkör feltűnő megtorpanást okoz, amely ha tartóssá válik, ha nem tudjuk átsegíteni rajta, akkor komoly elmaradást okozhat.

Az említett kettős teher az átlagtól eltérő gyerekeket fogadó iskolák nevelői karát is érinti.

A Budapesten végzett gyógypedagógus hallgatók nem szívesen mennek vidékre dolgozni, ilyenkor az üres állásokat speciális ismeretek nélkül óvónők, tanítók, tanárok töltik be, aminek következményeit talán nem szükséges taglalni sem a pedagógus, sem a gyerekek oldaláról szemlélve.

Ezen a helyzeten igyekszik javítani, a problémát enyhíteni az ország két tanítóképző főiskoláján működő „Gyógypedagógia" szakkollégium.

A Debreceni Tanítóképző Főiskolán az 1984/85-ös tanév óta folyik kötelezően választható, az 1989/90-es tanév óta pedig választható szakkollégiumként gyógypedagógiai képzés. A képzés kísérletként indult, amelyet a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola felügyelt, indította be és irányította, valamint hangolta össze a Kaposvári Tanítóképző Főiskola azonos szakkollégiumával a szakmai munkát.